

UDK: 316.6
Izvorni znanstveni članak
Priljeno: 23.10.2003.

Utvrđivanje povezanosti i temeljne strukture nekoliko aspekata socijalne evaluacije

Josip Burušić, Goran Milas, Ivan Rimac
Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"

Konstrukat socijalne evaluacije ima važno mjesto u objašnjenju niza osobnih i socijalnih ponašanja pojedinca. Pregledom postojećih istraživanja vidljivo je kako se javlja veći broj pojmovno različitih aspekata koja proizlaze ili su povezani sa socijalnom evaluacijom, a čija je stvarna egzistencija i opravdanost upitna. U radu se, na temelju podataka prikupljenih na uzorku 461 studentice i studenta primjenom niza ljestvica koje opisuju barem nominalno ponešto različite vidove svijesti o/u društvenom kontekstu provjeravaju povezanosti različitih aspekata temeljnog konstrukta socijalne evaluacije te ispituje mogućnost jednostavnijeg opisa konstrukta socijalne evaluacije u terminima temeljnih faktora. Dobiveni rezultati pokazuju da postoji temeljna povezanost nominalno raznorodnih konstrukata te da se zahvaćeni prostor daje razmjerno dobro opisati manjim brojem faktora.

Ključne riječi: socijalna evaluacija, strah od negativne evaluacije, socijalna anksioznost

Na znanstvenom i teorijskom planu psihološkim se istraživanjima nameće stalna potreba redukcije i uopćavanja koja vodi parsimoničnim i sveobuhvatnim rješenjima. Nastoji se pronaći optimalan broj međusobno nezavisnih konstrukata kojima je moguće zadovoljavajuće objašnjavati doživljavanje i ponašanje ljudi (Eysenck i Eysenck, 1985; Cronbach, 1990; Hough, 1992; Tett i sur., 1991; John, 1990; Costa i McCrae, 1992). Premda je osnovna logika pristupa koji obilježava *znanstvenu* perspektivu jasna, ona nije lako i zamjetljiva u pregledima postojećih istraživanja. Štoviše, stječe se suprotan dojam da je većina suvremenih istraživanja previše usmjerena na specifična ili tek donekle podudarna obilježja i ponašanja. Neizravan dokaz da je tomu, po svemu sudeći tako može se izvesti iz razmatranja preporuka i mišljenja koje daju pojedini istaknuti teoretičari mjerenja kao što su Hattie (1985), Nunnally i Bernstein

(1994), DeVellis (1991), Anastasi (1990) kada govore o poželjnim pristupima mjerenju psiholoških pojava. Oni redom »preporučuju« korištenje kratkih, homogenih i jednodimenzionalnih instrumenta u čijoj osnovi stoji jedna zajednička dimenzija.

Dosadašnja istraživanja konstrukta socijalne evaluacije u tom se kontekstu mogu izdvojiti kao odličan primjer za razmatranje postojeće prakse u znanstvenim psihološkim istraživanjima. Ovaj se konstrukat u psihologiji počeo intenzivno spominjati šezdesetih godina, u početku tijekom rasprave o udjelu temeljne varijance i one koju proizvode oblikovna svojstva čestica, a kasnije vezano uz sve veći broj različitih istraživačkih problema, poglavito u međupodručju socijalne i psihologije ličnosti (Crowne i Marlowe, 1964; Jones, 1973; Paulhus, 1984; Leary i Kowalski, 1995). Sama ideja o tome da se ispitanici pri odgovaranju na psihološkim instrumentima rukovode strahom od negativnoga društvenog vrednovanja izvorno se pripisuje Crowne-u i Marlowe-u (1960), a brojne su operacionalizacije tog ili bliskih konstrukata koje su uslijedile nakon istraživanja ovog autorskog dvojca, razvile istraživanja općeg konstrukta socijalne evaluacije do neslučenih

Svu korespondenciju koja se odnosi na ovaj članak adresirati na Josip Burušić, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Marulićev trg 19/I, 10000 Zagreb.

E-mail: Josip.Burusic@pilar.hr

razmjera. Danas je uglavnom jasno kako su s konstruktom socijalne evaluacije bitno povezani samopoimanje (Tice, 1992), stres i socijalna anksioznost (Schlenker i Leary, 1982), socijalne vještine i samomotrenje (Snyder, 1974), neverbalno ponašanje (Shrout i Fiske, 1981), učinkovitost (Parker, 2001) te niz drugih obilježja i ponašanja.

Gledamo li samo nazive koji se koriste, postojeća su istraživanja manje okrenuta razmatranju samog konstrukta socijalne evaluacije, a daleko se više bave istraživanjem socijalne poželjnosti, socijalne prikladnosti, socijalne anksioznosti i tako redom, pri čemu je opće vjerovanje da su to različiti oblici manifestacije ovog temeljnog konstrukta (Leary i Kowalski, 1995). Daljnje je obilježje današnjih istraživanja prilična nekritičnost u zagovaranju konceptualne autonomije istraživanih konstrukata i procesa, što se opravdava postojanjem niza različitih instrumenata kao oblicima operacionalizacija što bi trebala biti i neka potvrda stvarne egzistencije istraživanih pojavnosti.

Pregledima postojećih istraživanja moguće je pronaći na desetine skala i upitnika koji mjere neke od aspekata ovog konstrukta. Već na temelju sadržaja vidljivo je da određeni dio njih istinski ne mjeri zasebne dimenzije doživljavanja i ponašanja, već je njihov status dvojben jer kroz naoko različitu operacionalizaciju nude već poznate konstrukte pod različitim imenom i drukčijom teorijskom osnovom. To se, među ostalim, održava i na sadržaj ovih instrumenata gdje se lako vidi kako su opterećeni problemima uskog uzorkovanja ponašanja, visokim sadržajnim preklapanjem i semantičkom sličnošću čestica, što je rezultiralo visoko koreliranim česticama koje proizvode tzv. atenuacijski paradoks, kojeg su opisali Boyle (1991), Clark i Watson (1995) i drugi. On se u metrijskom pogledu manifestira, prije svega, u prividnom povećanju pouzdanosti skale, najčešće tipa unutarnje konzistencije, a ne nužno i u povećanju konstruktne valjanost takva instrumenata.

Pitanje koje se bez dvojbe nužno nameće jest: *Kako proliferaciju mjernih instrumenata i konstrukta koji počivaju na takvom atomističkom modelu i javljaju se u istraživanju socijalne evaluacije uklopiti u širu mrežu hijerarhijski nadređenih općenitih dimenzija?* Drugim riječima, očito je da se javlja potreba sređivanja pojmovne mreže u području istraživanja konstrukta socijalne evaluacije kako bi se pokušala utvrditi stvarna dimenzionalnost prostora što ga

tvore nominalno različiti konstrukti. Pored teorijske i metodološke vrijednosti koju razmatranja te vrste nose, ona zbog svoje primjenjivosti mogu pružiti vrijedne i korisne rezultate. Tim više jer je danas jasno da konstrukt socijalne evaluacije ima vrlo važno mjesto u cjelovitom objašnjenju ljudskog ponašanja jer rezultati istraživanja opetovano pokazuju kako ponašanje i doživljavanje ljudi nije samo odraz stvarnih individualnih obilježja i standarda osobe, već je pod snažnim utjecajem stvarnog, ili samo pretpostavljenog prisustva drugih i njihovih mišljenja i standarda (Jones, 1972).

U ovom smo istraživanju pokušali razmotriti upravo takve probleme, pri čemu smo u obzir uzeli neke od najčešće spominjanih ljestvica socijalne evaluacije ili bliskih konstrukata. Nastojali smo utvrditi njihovu međusobnu povezanost i, prije svega, mogućnost faktorskog sažimanja, sad već uvelike hipertrofirano instrumentarija tog vida ponašanja. Namjera nam je usto bila ispitati prirodu tako dobivenih faktorskih kompozita nastojeći u njima prepoznati šire i hijerarhijski nadređene odrednice koje su u znanosti mnogo vrijednije zbog svoje postojanosti i dosljednosti što je podaruju ponašanju.

Metoda

Sudionici

U istraživanju su sudjelovali studenti svih godina studija psihologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Filozofskog fakulteta u Rijeci i Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Ukupno je sudjelovao 461 sudionik, među kojima je 67 muškaraca i 394 žene.

Instrumentarij i varijable

Istraživanjem su ispitani međusobni odnosi nekoliko najčešće istraživanih aspekata socijalne evaluacije koji su operacionalizirani sljedećim ljestvicama:

SKRAĆENA SKALA STRAHA OD NEGATIVNE EVALUACIJE (Leary, 1983a) namijenjena je mjerenju stupnja strepnje ili straha koji osoba doživljava u situacijama kada postoji mogućnost ili naznaka da će biti negativno evaluirana. Skala je u većoj mjeri usmjerena na mjerenje *zaokupljenosti* evaluacijom u interpersonalnim situacijama, a ne i mjerenjem *očekivanja* da će stvarno u takvim situacijama i biti negativno

evaluivano. Time ova skala odražava i indirektan pokazatelj nečije motiviranosti u situacijama pobuđenih stanja javne svjesnosti o sebi, koja se manifestira i kao želja za upuštanjem u različite načine samopredstavljanja. U istraživanju je korištena skraćena verzija ove skale koja ima 12 čestica kod koje je format za odgovore skala Likertovog tipa s pet uporišnih točaka.

SKALA INTERAKCIJSKE ANKSIOZNOSTI (Leary, 1983b) ima 15 čestica na koje se odgovora na skali Likertovog tipa s pet uporišnih točaka. Čestice su formulirane na način da ukazuju na socijalnu anksioznost koju ljudi doživljavaju u neposrednim, ovisnim interakcijama s drugima, bez mjerenja drugih mogućih aspekata socijalne anksioznosti. Svi su deskriptivni i metrijski pokazatelji ove skale zadovoljavajući, što je rezultat kako usvojene unidimenzionalne strategije u konstrukciji skale, tako i slične formulacije čestica, gdje se dobivaju prilično visoke međukorelacije čestica.

SKALA ANKSIOZNOSTI PRED PUBLIKOM (Leary, 1983b) mjeri one aspekte socijalne anksioznosti koji se u literaturi najčešće mogu naći pod nazivima "strah od držanja govora", "trema pred nastup", "strah od javnog nastupanja" i sl. Leary (1983b) jednim imenom taj vid socijalne anksioznosti naziva *anksioznost pred publikom*. Skala ima 12 čestica, a format za odgovore je skala Likertovog tipa s pet uporišnih točaka.

SKALA SVJESNOSTI O SEBI (Fenigstein, Scheier i Buss, 1975) ima 23 čestice koje su pokazatelji triju aspekata vezanih uz konstrukt svjesnosti o sebi, a raspoređeni su u tri subskele: a) *privatna svjesnost o sebi*, koja odražava opću tendenciju osobe da većinom obraća pozornost na svoja razmišljanja, motive, osjećaje i sl. (10 čestica); b) *javna svjesnost o sebi*, kojoj pripada 7 čestica i predstavlja pokazatelj stupnja u kojem netko većinom usmjerava pozornost na javne i vidljive aspekte sebe i svojih ponašanja; c) *socijalna anksioznost*, koja ukazuje na stupanj doživljene neugode u prisustvu drugih kada je pozornost usmjerena na osobu (6 čestica). Ovu skalu u nizu istraživanja prate određene metrijske manjkavosti u pogledu nejasnih faktorskih saturacija čestica subskele privatne svjesnosti, koje su se opetovano javile i u ovom istraživanju. Korištena je verzija skale koju je preveo i adaptirao Burušić (1999).

SKALA SRAMEŽLJIVOSTI (Cheek i Buss, 1981) je instrument zadovoljavajućih metrijskih karakteristika u kojem su čestice formulirane na

način da mjere afektivne i ponašajne aspekte sramežljivosti. U istraživanju je rabljena revidirana verzija Skale sramežljivosti koja ima 13 čestica s Likertovom skalom s pet uporišnih točaka kao formatom za odgovore.

MARLOWE-CROWNE SKALA SOCIJALNE POŽELJNOSTI (Crowne i Marlowe, 1964) najpoznatiji je instrument za mjerenje »socijalno poželjnog odgovaranja«, a rezultati na ovoj skali ukazuju i na pokušaj poželjnog samopredstavljanja, zadobivanje odobravanja, izbjegavanje negativnoga društvenog vrednovanja i sl. (Paulhus, 1984). Određena konceptualna neodređenost skale predstavlja i njen najveći nedostatak, koji se na konkretnoj razini očituje u nestabilnoj temeljnoj strukturi skale, malom postotku objašnjene varijance u pretpostavljenoj jednofaktorskoj soluciji, niskom pouzdanošću i sl. U radu je korištena skraćena verzija skale od 13 tvrdnji s dihotomnim sustavom odgovaranja.

REVIDIRANA SKALA SAMOMOTRENJA (Lennox i Wolfe, 1984) jedan je od dostupnih instrumenata za mjerenje konstrukta samomotrenja, koji u usporedbi s drugima ima najbolje metrijske karakteristike i najjasnije konceptualno određenje. Skala ima 13 čestica, raspoređenih u dvije subskele koje, prema mišljenju Lennox i Wolfea (1984), mjere stvarne sastavnice konstrukta samomotrenja. To su: *sposobnost modificiranja samopredstavljanja* (7 čestica) i *osjetljivost za ekspresivna ponašanja drugih* (6 čestica). Format za odgovore je skala Likertovog tipa sa šest uporišnih točaka. I u ovom su istraživanju dobiveni rezultati koji potvrđuju originalnu konceptualizaciju ovih autora.

SKALA SOCIJALNE PRIKLADNOSTI (Lennox i Wolfe, 1984) mjeri sastavnice iz izvornog konstrukta samomotrenja (Snyder, 1974) koje ukazuju na izraženu zaokupljenost osobe socijalnom prikladnošću vlastitog ponašanja. I ova skala ima dvije subskele, koje se nazivaju *promjenjivost ponašanja kroz situacije* (7 čestica) i *usmjerenost na informacije o socijalnim usporedbama* (13 čestica) s istovjetnim formatom za odgovore kao i kod Revidirane skale samomotrenja. Faktorske provjere u pravilu rezultiraju strukturom skale koja je sukladna teorijskom određenju, a i ostali pokazatelji govore kako je riječ o metrijski doradenom instrumentu.

Postupak

Prikupljanje podataka obavljeno je tijekom redovite nastave, grupnom primjenom upi-

tnika u skupinama veličine 20-35 sudionika. Redosljed pojavljivanja instrumenata u protokolima je variran.

Rezultati

U istraživanju smo kod instrumenata koji dozvoljavaju formiranje i ukupnih i rezultata na subskalama iskazali samo rezultate po subskalama kako bi se u što većoj mjeri pojednostavilo značenje koje dobiveni rezultati imaju. U formiranju sumarnih pokazatelja, rezultati su na pripadajućim česticama zbrajanjem formirani kao linearna kombinacija, pri čemu su po potrebi rezultati na pojedinim česticama transformirani na način da veći numerički iznos

upućuje na višu razinu, zastupljenost ili izražajnost mjenog obilježja.

Opravdanost formiranja ukupnih rezultata skupa čestica na nekoj skali provjerili smo zasebnim faktorizacijama instrumenata uz uporabu faktorske analize na zajedničke faktore. Broj faktora koji će se zadržati određen je temeljem Scree-testa (Cattell, 1966). U slučaju svih instrumenata dobivene su faktorske strukture slijedile konceptualizacije i ranije dostupne rezultate, pri čemu se javljaju manja odstupanja kod Skale svjesnosti o sebi i Skale socijalne prikladnosti. Osnovni deskriptivni rezultati korištenih instrumenata prikazani su u Tablici 1.

Matrica interkorelacija svih skalnih rezultata prikazana je u Tablici 2.

Tablica 1. Osnovni opisni pokazatelji korištenih instrumenata (N=461)

Skala/subskala	Broj čestica	M	Sd	C	Raspon	M(r_{ij})*	α
Strah od negativne evaluacije	12	31,1	8,27	30	11-55	,46	,91
Interakcijska anksioznost	15	37,7	10,43	36	17-70	,40	,91
Anksioznost pred publikom	12	37,6	10,18	37	12-60	,52	,93
Socijalna anksioznost	6	10,1	4,75	10	0-23	,44	,82
Privatna svjesnost	8(10**)	22,3	4,90	22	6-32	,33	,79
Javna svjesnost	7	16,2	4,60	16	1-28	,32	,77
Sramežljivost	13	29,2	8,27	29	13-55	,37	,88
Socijalna poželjnost	13	6,1	3,03	6	0-13	,17	,73
Sposobnost modifikiranja samopredstavljanja	7	18,9	5,45	19	0-35	,39	,82
Osjetljivost za ekspresivna ponašanja	6	19,7	4,06	20	5-30	,38	,79
Promjenjivost ponašanja kroz socijalne situacije	7	15,1	6,51	14	0-34	,46	,86
Usmjerenost na socijalne usporedbe	12(13**)	27,3	8,38	27	4-52	,29	,83

* prosječna korelacija među česticama;

** originalni broj čestica u skali/subskali, pri čemu su u ovom istraživanju u formiranju ukupnog rezultata uzete samo čestice s zadovoljavajućim faktorskim projekcijama

Tablica 2. Matrica interkorelacija mjera socijalne evaluacije (N=461)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
I. Strah od negativne evaluacije											
II. Interakcijska anksioznost	<u>.55*</u>										
III. Anksioznost pred publikom	<u>.47</u>	<u>.72</u>									
IV. Socijalna anksioznost (kao odgovor usredotočene svjesnosti o sebi)	<u>.46</u>	<u>.80</u>	<u>.79</u>								
V. Privatna svjesnost	<u>.29</u>	.09	-.01	.09							
VI. Javna svjesnost	<u>.66</u>	<u>.28</u>	<u>.31</u>	<u>.22</u>	<u>.48</u>						
VII. Sramežljivost	<u>.51</u>	<u>.85</u>	<u>.63</u>	<u>.79</u>	.04	<u>.23</u>					
VIII. Socijalna poželjnost	<u>-.29</u>	<u>-.24</u>	<u>-.23</u>	<u>-.21</u>	-.06	<u>-.19</u>	<u>-.25</u>				
IX. Sposobnost modificiranja samopredstavljanja	.00	<u>-.25</u>	-.21	<u>-.21</u>	.11	<u>.24</u>	<u>-.24</u>	<u>-.13</u>			
X. Osjetljivost za ekspresivna ponašanja	-.07	<u>-.10</u>	-.06	<u>-.11</u>	<u>.31</u>	<u>.16</u>	<u>-.14</u>	<u>.10</u>	<u>.35</u>		
XI. Promjenjivost ponašanja kroz socijalne situacije	<u>.34</u>	<u>.32</u>	<u>.29</u>	<u>.30</u>	<u>.18</u>	<u>.31</u>	<u>.33</u>	<u>-.39</u>	<u>.37</u>	<u>.10</u>	
XII. Usmjerenost na socijalne usporedbe	<u>.54</u>	<u>.27</u>	<u>.26</u>	<u>.23</u>	<u>.13</u>	<u>.55</u>	<u>.23</u>	<u>-.21</u>	<u>.28</u>	.01	<u>.36</u>

* statistički značajne korelacije uz $p < 0,05$ su podvučene

Kao što je očekivano, javljaju se umjerenom do visoke povezanosti između različitih aspekata konstrukta socijalne evaluacije ili obilježja povezanih s ovim konstruktom. Po smjeru povezanosti vidljivo je da su sastavnice konstrukta samomotrenja – sposobnost modificiranja samopredstavljanja i osjetljivost za ekspresivna ponašanja drugih te socijalna poželjnost, većinom u negativnoj korelaciji s preostalim obilježjima. U kontekstu samomotrenja ta je povezanost u skladu s očekivanjima jer bi postojanje pozitivne povezanosti, na primjer sa socijalnom anksioznošću, prema Lennoxu i Wolfeu (1984), bilo nespojivo s uspješnošću u socijalnim interakcijama, koju bi, po teoriji samomotrenja, trebala imati osoba s visokim rezultatom na upitniku samomotrenja.

Uvid u međusobne povezanosti i odnose istraživanih aspekata pružili su nam i rezultati dvanaest multiplih stupnjevitih regresijskih analiza. U svakoj su analizi rezultati jedne skale predstavljali kriterij, dok su preostale skale čini-

le prediktorski skup. Kao pokazatelj prediktivnog doprinosa korišten je standardizirani regresijski koeficijent (β). Rezultati dobiveni izračunavanjem regresijskih analiza sumarno su prikazani u Tablici 3.

Kao što se vidi, skupom istraživanih aspekata konstrukta socijalne evaluacije najmanje je moguće objasniti potrebu za socijalnom poželjnošću ($R^2 = .19$, $p < .05$), osjetljivost za ekspresivna ponašanja drugih ($R^2 = .24$, $p < .05$) i privatnu svjesnost o sebi ($R^2 = .36$, $p < .05$). S druge strane, različiti su aspekti socijalne anksioznosti najbolje objašnjeni linearnim doprinosom pojedinih aspekata socijalne evaluacije, gdje je moguće objasniti gotovo 80% varijance.

Kako bismo utvrdili temeljni broj dimenzija koje određuju prostor zahvaćen istraživanim obilježjima socijalne evaluacije, podvrgli smo korelacijsku matricu skalnih rezultata faktorskoj analizi glavnih komponenata. Broj značajnih latentnih dimenzija koje će se zadržati određen je temeljem Kaiser-Guttmanova

Tablica 3. Povezanost mjera socijalne evaluacije - rezultati stupnjevitih regresijskih analiza (konačne regresijske jednadžbe, N=461)

Kriterij ⇒	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Prediktor ↓	β	β	β	β	β	β	β	B	β	B	β	β
I. Strah od negativne evaluacije	--	,10				,41	,10	-,17		-,20		,33
II. Interakcijska anksioznost	,21	--	,28	,15			,60		-,30			
III. Anksioznost pred publikom		,19	--	,48	-,43	,29	-,17		-,14	,14		
IV. Socijalna anksioznost (kao odgovor usredotočene svjesnosti o sebi)		,17	,69	--	,37	-,25	,41					
V. Privatna svjesnost			-,23	,13	--	,34	-,08			,34		-,17
VI. Javna svjesnost	,47		,24	-,11	,59	--						,34
VII. Sramežljivost	,17	,54	-,25	,38			--					,34
VIII. Socijalna poželjnost								--		,14	-,22	
IX. Sposobnost modificiranja samopredstavljanja			-,15			,14			--	,37	,38	,17
X. Osjetljivost za ekspresivna ponašanja	-,10		,09		,24			,12	,27	--		
XI. Promjenjivost ponašanja kroz soc. situacije			,06					-,34	,38		--	,11
XII. Usmjerenost na socijalne usporedbe	,19				-,18	,23			,25		,14	--
R	,79	,89	,85	,89	,61	,79	,88	,44	,64	,50	,62	,66
R ²	,62	,79	,72	,79	,38	,62	,77	,19	,41	,25	,39	,44
R ² kor	,61	,79	,70	,79	,36	,62	,77	,18	,40	,24	,38	,42
F	84,5	248,4	80,9	198,1	31,1	73,0	179,2	20,7	36,5	17,7	41,4	39,9
P	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00

*prikazani su samo statistički značajni β uz nivo značajnosti uz p<0,05

kriterija, prema kojemu su zadržana 4 faktora. Zadržane su dimenzije nakon ekstrakcije doveđene u Oblimin poziciju, a dobivena je matrica faktorske strukture nakon rotacije prikazana u Tablici 4.

Uz usvojeni kriterij moguće je zadržati četiri temeljne dimenzije kojima je objašnjeno 74,8% ukupne varijance. Varijanca prvog faktora nakon rotacije iznosi 3,99, drugog 1,88, trećeg 1,55, a četvrtog 2,91. U dobivenoj matrici faktorske strukture nakon rotacije prvim su faktorom u najvećoj mjeri saturirane skale Interakcijske anksioznosti (.92), Socijalne anksioznosti kao odgovora na izraženu svjesnosti o sebi (.92), Sramežljivosti (.90) i Anksioznosti pred publikom (.85), te u nešto manjoj mjeri Skala straha od negativne evaluacije (.55). Kao što vidimo, riječ je o skalama čije čestice uglavnom

mjere subjektivnu (osobnu) afektivnu reakciju na socijalne situacije u kojima se javlja socijalna usporedba koju slijedi, prethodi joj ili se istovremeno javlja socijalna anksioznost. Čestice ovih skala u najvećoj mjeri sadrže izraze kao što su »anksiozan«, »napet«, »sputan«, »nervozan« i sl., te ukazuju na afektivne reakcije ljudi. Iz tih je razloga ovaj faktor najopravdanije nazvati *socijalna anksioznost*. Drugim faktorom saturirane su dvije sastavnice iz originalnog konstrukta samomotrenja – promjenjivost ponašanja kroz socijalne situacije (.78) i sposobnost modificiranja samopredstavljanja (.68), te pokazatelj potrebe za socijalnom poželjnošću (-.65). Najprikladnijim se čini ovaj faktor nazvati faktorom *samomotrenja*, kao pokazateljem stupnja u kojem osoba želi i u stanju je prilagođavati svoja ekspresivna ponašanja u socijalnim situacija-

ma. Tim više, jer negativna povezanost faktora samomotrenja i socijalne poželjnosti govori da je upravo riječ o svojevrsnom pokazatelju stupnja socijalnih vještina, pri čemu osoba izraženog samomotrenja ne vodi previše računa o socijalnoj željenosti vlastitog ponašanja, već je prije usmjerena na postizanje vlastitih (socijalnih) ciljeva. Kao što Snyder (1974) navodi, pojedinci koji postižu visoke rezultate na mjerama socijalne poželjnosti imaju izraženu potrebu postizanja odobravanja drugih, no najčešće je i riječ o osobama kojima manjkanju sposobnosti i vještine da to zaista i postignu u socijalnim situacijama. Treći faktor tvore aspekti koji ukazuju na izraženu osjetljivost za ekspresivna ponašanja drugih (.88), izraženost privatne svjesnosti o sebi (.62) te sposobnost modificiranja samopredstavljanja (.40). Kako je ovdje većinom riječ o pokazateljima tendencije uočavanja vlastitih i

doživljavanja drugih, čini se najprikladnijim ovaj faktor nazvati *svjesnost vlastitih i ponašanja drugih*. Četvrtim su faktorom u najvećoj mjeri saturirane čestice-skale Javne svjesnosti o sebi (-.90), Straha od negativne evaluacije (-.82), te Usmjerenost na informacije o socijalnim usporedbama (-.75). Kako ove skale u najvećoj mjeri predstavljaju pokazatelj svijesti, razmišljanja i zaokupljenosti osobe vlastitom javnom izgledom i reakcijama drugih na njega, ovaj je faktor najbolje nazvati *izraženost impresijske motivacije*. Kako je u dobivenoj faktorskoj soluciji riječ o negativnim projekcijama skalnih vrijednosti rezultati na ovom faktoru odražavaju odsustvo impresijske motivacije u kontekstu socijalne evaluacije. Povezanosti između temeljnih dimenzija koje opisuju zahvaćen prostor socijalne evaluacije su umjerene po iznosu. Dobiveni iznosi prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Matrica interkorelacija rotiranih komponenti (N=461)

	F1	F2	F3	F4
F1		0,11	-0,17	-0,29
F2			0,02	-0,25
F3				-0,14

Rasprava

Postoji visoka povezanost između nekoliko različitih aspekata temeljnog konstrukta socijalne evaluacije. Taj je ishod očekivan jer je logično da postoji međusobna povezanost te, u određenoj mjeri, i uvjetovanost različitih procesa i obilježja koji karakteriziraju nečije ponašanja u socijalnim uvjetima, poglavito u kontekstu stvarnog ili zamišljenog prisustva drugih (Buss, 1980; Leary, 1990; Leary i Schlenker, 1981).

Dobiveni rezultati, poglavito oni proizašli iz izračunavanja serije stupnjevitihih regresijskih analiza, svjedoče kako je kod istraživanih obilježja pojedinačnu varijancu nekog obilježja moguće prilično zadovoljavajuće objasniti nizom drugih obilježja, što ukazuje na konceptualnu sličnost i preklapanje zahvaćenih obilježja. U tom pogledu, čini se kako potreba za socijalnom poželjnošću predstavlja vrlo kompleksan konstrukt, na što je uostalom ukazivao još Paulhus (1984), te ju nije moguće simplificirano izjednačavati samo sa željom ispitanika da se "prikaže u boljem svjetlu" ili tendencijom osobe

da strahuje od evaluacije drugih. U ovom istraživanju rezultati koje ispitanici postižu na Marlowe-Crowne Skali socijalne poželjnosti vrlo su skromno objašnjeni linearnim doprinosom drugih obilježja, što upućuje na potrebu traženja daljnjih mehanizama i obilježja koji stoje ili posreduju u iskazivanju socijalne poželjnosti. U slučaju drugih obilježja, poglavito onih izravno vezanih uz socijalnu anksioznost, daleko je jasnija njihova povezanost i funkcija u kontekstu socijalne evaluacije.

Zahvaćen prostor socijalne evaluacije moguće je razmjerno dobro objasniti s manjim brojem dimenzija, među kojima je značenjem najjasniji položaj socijalne anksioznosti. Rezultati pokazuju da je moguće izdojiti četiri temeljne dimenzije koje ukazuju na važne aspekte socijalne evaluacije i kojima je moguće pronaći prikladno objašnjenje. U kontekstu dubljeg razumijevanja socijalne evaluacije jasno je kako je nužno razlikovati aspekt razmišljanja i svijesti osobe o vlastitim i ponašanjima drugih, koji, po svemu sudeći, prethodi i prati proces socijalne evaluacije. Njega prati zainteresiranost i mo-

tiviranost osobe da poduzima radnje i upušta se u različite oblike ponašanja kojima će utjecati na povoljnost ishoda socijalne evaluacije. Kao što navode Leary i Kowalska (1990) taj aspekt motiviranosti za upravljanje vlastitim samopredstavljajem, koji odražava visoku javnu svjesnost o sebi te zaokupljenost evaluacijom, nužan je preduvjet za upuštanje u kreiranje različitih javnih slika o sebi i utjecanje na dojmove koje će drugi stvoriti o osobi.

Pored ovih dviju sastavnica u procesu socijalne evaluacije vrlo su važne i daljnje dvije, na koje su također ukazali rezultati faktorskog sažimanja rezultata niza skala koje mjere aspekte socijalne evaluacije. To su samomotrenje, kao pokazatelj sposobnosti osobe da zaista i izvede neko javno ponašanje kojim će postići postavljeni osobni, interakcijski ili interpersonalni cilj, te socijalna anksioznost kao vrsta odgovora osobe na postojanje ili ishode socijalne evaluacije. Premda sve instance i oblici socijalne anksioznosti, po svemu sudeći, proizlaze iz istog izvora - zaokupljenošću osobe kako će izgledati drugima (Buss, 1980; Leary, 1980; Leary i Schlenker, 1981). Ljudi se međusobno razlikuju u stupnju doživljavanja i ispoljavanja socijalne anksioznosti, na što, po svemu sudeći, utječe razina prisustva ostalih temeljnih aspekata socijalne evaluacije, ali sasvim sigurno i prisustvo drugih obilježja o kojima ovisi u kojem će se intenzitetu te vrsti socijalna anksioznosti i doživjeti.

U kontekstu tradicionalnih podjela psiholoških sfera doživljavanja i ponašanja kod konstrukta socijalne evaluacije moguće je također prepoznati dobro znani obrazac. Razlaganje složenog konstrukta socijalne evaluacije rezultira prepoznavanjem njegovih temeljnih sastavnica na različitim razinama: a) emocionalno-motivacijskoj, b) kognitivnoj i c) ponašajnoj. Emocionalno motivacijsku podlogu takvog konstrukta predstavlja socijalna anksioznost odnosno osjećaj nelagode prilikom javnog izlaganja ili društvenih interakcija. Na kognitivnoj je razini ta nelagoda često popraćena pojačanom svijesti i usredotočenosti na vlastito ponašanje. Zbog međusobne interakcije kognicije i emocija, ta su dva faktora u blagoj međusobnoj vezi. Na ponašajnoj razini nelagoda nastala socijalnom anksioznošću i usredotočenošću na sebe, daje se najlakše riješiti prilagođavanjem ponašanja ili samopredstavljavanja. Izlučene dimenzije valja, stoga, shvatiti kao dinamičke sastavnice sveobuhvatnog mehanizma suočavanja sa soci-

jalnom anksioznošću i strahom od vrednovanja. Preostala izlučena dimenzija koju, u najvećoj mjeri, definira skala osjetljivosti za ekspresivna ponašanja je najlabavije povezana s globalnim konstruktom i njena uloga nije dokraja jasna.

Iz izloženih se rezultata vidi kako je moguće prihvatljivo reduciranje i objašnjenje prostora skala koje mjere pojedine aspekte socijalne evaluacije, pri čemu se dobivaju rezultati koji ukazuju na temeljne sastavnice ovog konstrukta. Taj su zahtjev u određenoj mjeri već prije na indirektan način postavila neka ranija razmatranja, u prvom redu ona koja su pokušala razmotriti pitanje valjanosti različitih mjera socijalne anksioznosti (Leary, 1983b; Schlenker i Leary, 1982, Cheek i Buss, 1981). Za buduća se istraživanja nameće stalna potreba razumijevanja i produbljivanja odnosa između temeljnih sastavnica konstrukta socijalne evaluacije kao jednog od važnih aspekata kako osobnog, tako i socijalnog ponašanja ljudi.

LITERATURA

- Anastasi, A. (1990). *Psychological testing*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Boyle, G.J. (1991). Does item homogeneity indicate internal consistency or item redundancy in psychometric scales? *Personality and Individual Differences*, 12, 291-294.
- Buss, A. H. (1980). *Self-consciousness and social anxiety*. San Francisco: Freeman.
- Cattell, R.B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 140-161.
- Cheek, J.M. i Buss, A.H. (1981). Shyness and Sociability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 330-339.
- Clark, L. A. i Watson, D. (1995). Constructing Validity: Basic Issues in Objective Scale Development. *Psychological Assessment*, 7, 309-319.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653-665.
- Cronbach, L.J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). San Francisco: Harper & Row.
- Crowne, D.P. i Marlowe, D. (1964). *The approval motive. Studies in evaluative dependence*. New York: Wiley.
- DeVellis, RF (1991). *Scale development: Theory and applications*. Newbury Park, CA: Sage.

- Eysenck, H. J. i Eysenck M. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum.
- Fenigstein, A., Scheier, M.F. i Buss, A.H. (1975). Public and private self-consciousness: Assessment and theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 522-527.
- Hattie, J. (1985). Methodology review: Assessing unidimensionality of tests and items. *Applied Psychological Measurement*, 9, 139-164.
- Hough, L.M. (1992). The "Big Five" personality variables-construct confusion: Description versus prediction, *Human Performance*, 5, 139-155.
- John, O. P. (1990). The "Big five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. U: L. A. Pervin (Ur.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (str. 66-100). New York: Guilford Press.
- Jones, S.C. (1973). Self and interpersonal evaluations: esteem theories versus consistency theories. *Psychological Bulletin*, 79, 185-199.
- Leary, M.R. (1983a). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 9(3), 371-375.
- Leary, M. R. (1983b). Social Anxiousness: the construct and its measurement. *Journal of Personality Assessment*, 47, 66-75.
- Leary, M.R. (1990). Responses to social exclusion: Social anxiety, jealousy, loneliness, depression and low self-esteem. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9, 221-229.
- Leary, M.R. i Kowalski, R.M. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological Bulletin*, 107, 1, 34-47.
- Leary, M.R. i Kowalski, R.M (1995). *Social anxiety*. New York: Guilford Press.
- Leary, M.R., Schlenker, B.R.(1981). The social psychology of shyness: A self-presentational model. U: J. Tedeschi (Ur.), *Impression management theory and social psychology research* (str. 335-358). New York: Academic Press.
- Lennox, R.D. i Wolfe, R.N. (1984). Revision of the self-monitoring scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 1349-1364.
- Nunnally, J.C. i Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric theory* (3rd edition). New York: McGraw-Hill.
- Parker, R. (2001). The Effects of Evaluative Context on Performance: The Roles of Self-And Social Evaluations. *Social Behavior and Personality*, 29, 807-822.
- Paulhus, D.L. (1984). Two-component models of socially desirable responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 598-609.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton: Princeton University Press.
- Schlenker, B.R. i Leary, M.R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*, 92, 641-669.
- Shrout, P. E. i Fiske, D. W. (1981). Nonverbal behavior and social evaluation. *Journal of Personality*, 49, 115-128.
- Snyder, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior, *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 526-537.
- Tett, R.P., Jackson, D.N., i Rothstein, M. (1991). Personality measures as predictors of job performance: A meta-analytic review. *Personnel Psychology*, 44, 703-742.
- Tice, D. M. (1992). Self-concept change and self-presentation: The looking glass self is a magnifying glass. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 435-451.

Determining the relationship and basic structure of several aspects of social evaluation

Josip Burušić, Goran Milas, Ivan Rimac
Institute of Social Sciences "Ivo Pilar"

The social evaluation construct has an important place in the explanation of numerous personal and social behaviors of an individual. Review of existing literature indicates the presence of many conceptually different aspects deriving from or related to social evaluation, but their real existence and usefulness seems questionable. Several scales depicting at least nominally different aspects of social context awareness were administered to a sample of 461 students to provide a better understanding of the relationship between various aspects of the social evaluation construct and to examine the possibility of a simpler description in terms of basic factors. Results show the existence of a substantial relationship between nominally different constructs and indicate that covered space could reasonably be well described by a smaller number of underlying factors.

Key words: social evaluation, fear of negative evaluation, social anxiety